

Andersens dramatiske digt fra 1831, "Agnete og Havmanden". H. C. Andersen fletter flere handlinger ind i motivet og giver det en anden retning. Spørgsmålet om Agnetes død som en fortabelse eller som en forløsning besvares kun uklart. — Den sidste "store" anvendelse af motivet er Ibsens i det realistisk-psykologiske drama fra 1888 "Fruen ved Havet". Her er hav-somanden årsag til det erotiske traume hos den kvindelige hovedperson, som hun i løbet af handlingen overvinder.

NOTER

- 1) Opskrifter og varianter i DgF, Ai, III, IV, X. Jeg har benyttet Ernst Frandsens redaktion, "Danske Folkeviser" Bd. I, genoptryk 1966, Gyldendal.
- 2) Villy Sørensen: "Folkeviser og forlovelser" ("Digtere og Dæmoner", Gyldendal 1962).
- 3) A. J. Greimas: *Sémantique structurale* (1966) p. 180.
- 4) Folkemindeforsker Iørn Pio har først i et radioforedrag, sommer 1968, siden i "Danske Studier" 1970 fremsat en hypotese, hvormed han bestemmer "Agnete og havmanden" som en pastiche i balladegenren digtet i tidsrummet 1770–80.
- 5) Johannes Ewald: "Fiskerne" 1779 (Udvalgte Skrifter v. Liebenberg. 1904). Johannes Ewald: "Fiskerne" 1779 (koncept, Det kgl. Bibliotek).
- 6) Under tidligere beskæftigelse med stoffet har jeg, bl.a. med støtte i Pios omdatering af visen, kunnet sandsynliggøre, at både Ewalds "Liden Gunver" og Staffeldts "Havmanden og Fiskerinden" snarere forholder sig til DgF 39 "Nøkkens Sving" (Karen Brahes Folio fra det 16. årh.) end til DgF 38 "Agnete og Havmanden" (flyveblad fra 1780'erne). I et kasseret udkast til slutstrofen af "Liden Gunver" (koncepten) citerer Ewald direkte fra "Nøkkens Sving". I Staffeldts digt "Havmanden og Fiskerinden" findes handlingstræk der peger mod "Nøkkens Sving".
- 7) Baggesen: "Agnete fra Holmegaard" 1808 (Udvalgte Digte v. Arentzen, 1870).
- 8) Aage Henriksen: *Den rejsende*, Gyldendal 1961.
- 9) Schack Staffeldt: "Havmanden og Fiskerinden" 1804 (Samlede Digte v. Liebenberg 1861).
- 10) Se 6).
- 11) Oehlenschläger: "Agnete" 1808 (Poetiske Skrifter. Digte Bd. 6 v. Liebenberg 1861).

Peter Brask:

KÁNON, DOKTRIN OG HISTORIEFORFALSKNING

Et eksempel fra gymnasiets danske tekst-tradition

En kánon er en autoriseret tekstsamling. En doktrin er en samling af autoriserede læresætninger. Hvis en kánon fremgår ved udvalg fra en større tekstsamling, kan udvalgsreglerne betragtes som udtryk for den vælgende autoritets doktrin.

Fx er de autoriserede bibler fremgået ved udvælgelsen blandt en større mængde overleverede kristne skrifter. Udeladelsen af visse skrifter er betegnende for den kirkelige autoritets doktrin.

En kánon kan være tolerant. Selv om den forkaster visse skrifter kan den optrykke dem, til læserens rent historiske orientering.

Fx medtager nogle bibler visse egl. udskudte skrifter ("apokryfer").

Hvis der også vælges indenfor enkeltskrifers helhed, bliver der fare for historieforfalskning. Forfalskning foreligger når de valgte dele af et skrift giver en anden forestilling om helheden, end denne selv ville have gjort.

Jo skarpere en doktrin formuleres, og jo mere kanonisk en autoritet ytrer sig, jo lettere er den at kontrollere.

Fx har den katolske doktrin kasseret de sene skrifter af 'kirkefaderen' Tertullian, fordi han i dem propagerer en kættersk sekts meninger (den såkaldte montanismes). Men katolske udgaver af oldkirkens skrifter medtager trofast de forkætrede skrifter. Blot har man udtrykkeligt undladt at udnævne Tertullian til 'kirkelærer'. Hans skrifter er tydeligt sat uden for doktrinen. Hermed er faren for historieforfalskning klart undveget.

Når derimod doktrinen aldrig udsiges, autoriteten aldrig fremtræder åbenbart, og en kánon aldrig påbydes, men kun tilbydes — så stiger den praktiske *mulighed* for autoritativ forfalskning. Dette er danskundervisningens situation.

Der er kun få officielle kanoniske påbud for faget dansk (fx en liste over påbudte forfatterskaber); disse krav opsluger kun en ringe del af det påbudte penum. Resten kan vælges frit, kun begrænset af visse variationskrav (det kan fx ikke *kun* være dramaer).

I praksis har man alligevel en kánon. Den ses i skolernes årsskrifter. — For det første er der tradition for at bruge nogle bestemte tekstsamlinger, som i årtier kun har undergået minimale ændringer; mest brugt er jo 'falkenstjerne' [5]. For det andet har lærernes valg, indenfor disse udvalgs rammer, tydeligt en fast tradition. Den officielt eksisterende frihed udnyttes næsten ikke.

Til denne *tekst*tradition kommer nu en *tolkning*stradition. Sædvanerne for den tekstforståelse, som eleverne mere eller mindre autoritært indfores

i, udgør en kun delvis bevidst doktrin. Traditionen er mundtlig og derfor vanskelig at påvise. Dog findes indicier for den i kommentarer og litteraturhistorier til gymnasiebrug.

Måske kan man tale om endnu en tradition ud over tekst- og tolkningstraditioner, nemlig en tradition for, hvorledes disse forvaltes. Denne 'forvaltningstradition' er tilsyneladende liberal. Afvigende meninger tolereres, dog mest hos dem, der behersker doktrinen. (Man må gerne mene det modsatte af læreren, blot man kan bevise, at han har ret).

Vi kan altså påvise en kánon, og mener at der tillige findes en liberalt forvaltet tolkningsdoktrin. Et sådant system rummer rige muligheder for "indoktrinering", men den er vanskelig at bestemme og det ville være dristigt at påstå at den er bevidst. Termen må nuanceres og bruges med omhu, hvis en analyse af 'indoktrinering i gymnasiets danskundervisning' skal blive andet end greuelpropaganda og floskler som enhver dansklærer ville skamme sig over.

Göran Palm skrev i juni 1968:

Jag menar inte att indoktrinering i och för sig är något fult, som måste bekämpas. Detta vore för övrigt omöjligt, ty var man än föds i världen får man i sig något slags indoktrinering med modersmjölken. Man kan alltså inte säga så här: antingen har vi indoktrinering här i landet eller också har vi opartisk nyhetsförmedling och full åsiktsfrihet. Man kan bara säga så här: antingen har vi en övervägande konservativ indoktrinering eller också har vi en övervägande progressiv indoktrinering. Hur man bedömer detta med konservativt eller progressivt beror i sin tur på hvilken samhällssyn man har. [9].

Sammesteds giver Palm en definition, efter [2]:

Indoktrinering, intensiv psykisk påverkan på en person i syfte att få honom att omfatta en viss (t.ex. politisk) doktrin.

En vellykket danskundervisning indbefatter en intensiv psykisk påvirkning; endvidere impliceres der en doktrin i undervisningstraditionen. Tilbage at opfylde i definitionen er da, at påvirkningen skulle ske i den hensigt at få eleverne til at antage doktrinen. Da doktrinen imidlertid ikke givetvis er bevidst for dens tjenere, lærerne, må der tages forbehold hvad angår denne del af definitionen. I denne undervisning er det midlerne, der har helliget den ubevidste (men måske ikke ubeviselige) hensigt.

Palm indskrænker yderligere sin brug af 'indoktrinering': "jag förbehållit termen för sådan påverkan som direkt eller indirekt har med politik och samhällsåskådningar att göra" [9]; her er vor analyse henvist til definitionens almeneste dele: den påvirkning, vi kan påvise, angår indirekte samfundssynet, — kun sjældent vil den direkte angå en politisk doktrin. Indenfor disse indskrænkninger lader det sig imidlertid under strenge kriterier (nemlig videnskabens) påvise at indoktrinering foreligger.

I en større sammenhæng [4, upubliceret] mener jeg at have påvist, at gymnasiet har en tolkningstradition for Hauchs digt "Bekiendelse", som rummer en indoktrinering der kan betegnes som 'konservativ', idet man

indlæser et 'livssyn' i digtet, som let lader sig forbinde med forestillinger med social konsekvens.* Pointen i påvisningen er naturligvis, at der kan argumenteres litteraturvidenskabeligt for, at denne tolkning af digtet er urigtig.

Påstanden om Hauch-tolkningen kan kun stå til troende her. Jeg nævner den, fordi undersøgelsen førte til antagelsen af, at den fundne indoktrinering måtte siges at være foretaget ubevidst. Man kan ikke slutte fra det indoktrinerede til dets tjenere, thi de ved ikke meget om, hvad de gør. Man kan ikke sige: disse lærere underviser således for at give eleverne den og den samfundsholdning. Så ligetil er det ikke.

Tolknings-fordrejning af en tekst kan udspringe af manglende dybde i tekstbeskrivelsen, og denne kan atter have videnskabshistoriske årsager, redskaberne var længe meget mangelfulde. Vil man trænge ind på bevidst indoktrinering i danskundervisningen, må man derimod finde situationer, hvor et fænomen med sikkerhed foreligger offentligt, men mod påviselig bedre viden forvanskes eller forties af traditionen. Den individuelle læsning trues stedse af private forvanskninger, den intersubjektive teksttradition og værktølsforklaring stedse af kollektive. De kollektive forvanskninger ses ophøjet til litteraturhistoriske anskuelser, de indgår i doktrinen. At en kompetance-gruppe har fælles meninger beviser ikke disses videnskabelige gyldighed. Forst når en påstand ledsages af anvisninger på en reproducerbar procedure hvorved man når fra tekstmaterialet til påstanden, begynder den at have videnskabelig interesse. (Derfor er næsten alle æstetiske domme i vore litteraturhistorier uden videnskabelig interesse!).

Resten af denne artikel er en påvisning af et tilfælde af bevidst indoktrinering indenfor danskundervisningen.

I forordet til vort mest brugte danskudvalg [5] står at "teksten og billedmaterialet er underkastet en kritisk revision". Vi slutter heraf, at enhver udeladelse af tekst i forhold til angivne kilder må være udgiveren bevidst. At antage lapsus'er i et gennem mange udgaver revideret værk ville være meget uhøfligt mod udgiveren. — Udvalget meddeler (s. 50–51) et privatbrev fra Poul Møller til B. S. Ingemann, ca. 1817. Udvalgskommentaren [3] opgiver [6] som kilde til brevet.

Ved den således anviste original vil man opdage, at der i danskbogen er en udeladelse. Den er ikke signaleret éntydigt. På udeladelsens sted er der ganske vist både prikker og streger, men der er ikke i danskbogen skelnet mellem, hvornår disse tegn hører til teksterne og hvornår de er udgiverens oversprings-signal. Udgiven rejser således ingen nysgerrighed hos eleven efter det udeladte. Kommentaren nævner intet om udeladelsen. Pladssenssyn kan ikke have påtvunget den; det udeladte er af ubetydeligt omfang.

*) Vulgærkristendommens evighedsforestilling sammenknyttedes med determinisme og et defaitistisk samfundssyn, der hypotetiserer aktuelle samfundsforhold, fx. klasseskel, til ontologiske nødvendigheder.

Dets kvalitet er derimod væsentlig. I det *medtagne* står der blandt andet:

- (A) Der er foregaaet den vigtige Forandring med mig her, at jeg virkelig er kommet til at troe paa Christus, hvorover jeg føler megen Glæde.
- (B) Hvad der kan gribe Gemyttet, er Nydelse; den stærke Følelse er behagelig, af hvad Art den end er, og Taarer ere Symbolet paa Eenhed af hvad Verden kalder Sorg og Glæde.
- (C) [...] Gud] vil [...] miskundelig bevare mig for at tabe mig saaledes i sandselige Glæder, at jeg ikke altid skulde svæve beskuende over mig selv og af hver min Situation i Livet plukke Roser, de være saa røde eller hvide.

Disse tre tekstdele er kernen i den refleksion, som i brevet gennemføres til det sted, hvor (C) indgår.

(At *mine* overspringelser intet rummer, der strider mod mine påstande, kan den forhåbentlig mistænksomme læser selv kontrollere i [6]).

Det er klart, at brevets forfatter nærmer sig en erkendelse af, at der kan gives en højere instans i sjælelivet end den blot emotionelle. Set fra denne højere instans er emotionerne flygtige, og kan uanset deres art underkastes et økonomisk synspunkt, således at de giver et æstetisk og/eller erkendelsesmæssigt udbytte uanset deres emotionelle karakter. (Forudsætning: jeg læser "røde Roser" som billede for 'glæde': behagelig emotion; og "hvide Roser" som billede for 'sorg': ubehagelig emotion. Metaforerne er traditionelle og oprindeligt fysiologisk begrundede, i overensstemmelse med den James-Lange'ske lære). Den glæde, forfatteren i (A) siger sig at have vundet i troen på Christus, må da være af en anden kvalitet end det, "Verden kalder Sorg og Glæde" i (B).

Brevet oplyser nu videre adressaten om visse erotiske følelser, der pt har grebet afsenderen. Det hertil relevante afsnit leveres i danskbogen således: (Dx) Jeg føler . . . en sådan reen, brændende Kjærlighed til en Pige paa Langeland, som jeg aldrig har seet, at hun er min Tanke om Morgen og om Aftenen. (Jeg har nok talt til Dig om hende for). Hende vil jeg see, inden jeg besøger Dig igjen, og finder jeg ikke der, hvad jeg søgte, da god Nat reelle Kjærlighed! da er jeg Eders, I Erindringens ni Døttre! Eders ene og alene!

Endelig leverer danskbogen brevets slutning således, nøje efter kilden:

(E) jeg maa nu slutte, for i Ro og Mag ved en Pibe at tænke paa min guldharede aldrig seete Elskerinde og gjøre Planer til en Reise, som skal vise mig, om ikke Troen er Overbevisning om de Ting, man ikke seer.

For en overfladisk læsning kan (Dx) synes konsistent med den "vigtige Forandring" (A), hvorefter forfatteren hæver sig over de flygtige emotioner. I det erotiske synes han at have forpligtet sig til det platoniske, for så vidt som hans kærlighed er reen og brændende, endda han aldrig har set pigen.

En nøjere læsning vil bemærke, at forfatteren dog agter at underkaste sagen en prøve: han vil rejse over til pigen for at se, om *ideen* kan

realiseres. Kan den ikke, vil han alene elske kunsten; (forudsætning: 'Erindringens ni Døttre' = muserne).

Yderligere tekstgranskning vil finde brugen af ordet "Troen" i brevets slutning (E) påfaldende efter brugen af det tilsvarende verbum i begyndelsen (A). I (E) er *Troen* = "den reene og brændende Kjærlighed" til den endnu usete pige. Men i (A) var *at tro* = "at troe paa Christus".

Man kunne dog forene den let ekvivokke brug af *tro* ved en antagelse af, at forfatteren alvorligt mener at ville forsøge på at realisere en "reen" kærlighed, altså netop én, som ved sin alvor står i modsætning til de "Verdens Glæder", hvis futilitet han har indset gennem troen på Christus. Han fremstår herved som en munter, åndeligt forædlet idealist, der vil forædle sin eros – eller kassere den (godnat, *reelle* kærlighed!).

Inden vi går videre, skal det for god ordens skyld nævnes, at kommentaren [3] intet rummer til de her citerede brev-dele.

Nu til kilden! Vi bringer her det i danskbogen udeladte. I stedet for (Dx) skal der rettelig læses:

(Dy) Jeg befinder mig i en underlig Forfatning: thi medens jeg paa de omliggende Herregaarde finder nogle ret interessante Møer, især af tyske Folkefærd, som ere hidkomne for at dressere de tykhovede Frøkener, saa vaager jeg over mig selv for ikke at hildes af det Nuværende, men beholde Øiet fæstet paa det brammende, prunkende, prangende, glimrende Fjerne. Jeg føler nemlig en saadan reen, brændende Kjærlighed [Etc som i Dx]

Dette stiller unægteligt den platoniske, christeligt valgte, ideale Kjærlighed i et noget andet lys! Behandlingen af den fremstår nu som ironisk, eftersom det sees at behandlingen af den erotiske tro er ironisk. Ophobningen af overdrevent rosende adjektiver ("brammende" etc) til det Fjerne, altså den useete Fjerne Elskerinde, sætter ligeså mange skeptiske minuser ved denne åndelige elskedes realitet som der er plusser i overflod i adjektiverne. De nærværende tyske dresseuser omtales som erotisk kildrende, udtrykket "interessant" falder i denne sammenhæng i det *pikantes* sfære. (Det er først 10–15 år efter brevets tid, at 'det Interessante' bliver et modebegreb (nærmere herom i "Festskrift til K. F. Söderwall 1912; Lund 1911)).

Det nærværende ytrer sig altså sandseligt, og det erotisk-åndelige sees ikke blot i geografiens og idealitetens afstand, men holdes bevidst på ironiens, som er langt betydeligere end hines. Den geografiske afstand er blot kvantitativ, og forfatteren leger med tanken om at tilbagelægge den. Idealitetens afstand er også kvantitativ for så vidt som forfatteren, *hvis* han havde været den mand, som fremtræder af danskbogens brevredaktion, måtte regne med et kontinuert hierarki af værdier, som han i christelig tid kunne opstige i; – en platonisk frelsesvej, en personlighedens forædlingssti til hvis mojsommelige betrædelse det Evigt Qvindelige lokker.

Ironien danner altså et andet billede af afsenderen end det, man får ved danskbogens brevarrangement. Meddelelsen om den vakte christentro står

dog fast ved sin egen, af brevforfatteren ukommenterede, troværdighed; men den står ikke længere i nogen seriøs rapport til det erotiske.

Til bekræftelse heraf tjener to mulige litterære allusioner i brevet. I afsnit (E) bringer brevet meget nær et citat af:

Tro er fast Tillid til det, man haaber,
Overbevisning om Ting, man ikke ser.
(Ny Testamente: Hebræerbrevet 11,1).

Hermed er brevets ekvivocalitet med sikkerhed fastslået. Et rent erotisk anliggende fremlægges indsvøbt i et kristent-platonisk citat. Da brevet netop anstiller 'platoniske' overvejelser er Hebræerbrevs-citatet så meget mere chokerende, eftersom dette NT-skrift netop er platonisk farvet. (Se derom fx. [8]).

Hvor bevidst denne stil-profani er, får man yderligere bekræftet når man læser videre i Hebræerbrevet, og blandt de 20–25 eksempler på 'troen som overbevisning om ting, man ikke ser', når frem til:

I Tro adlod Abraham Kaldet til at gaa til et Land, som han skulde faa i Eje; og han drog ud, skønt han ikke vidste, hvor han kom hen. I Tro bosatte han sig i det Forjættede Land. . .
(Hebræerbrevet, 11,8–9)

Den unge brevskriver skæmter ganske åbenbart med den hellige skrift, troens overbevisning er blevet til troen på at der endnu er en elskværdig pige at finde, og det forjættede land er blevet til Langeland. Hvilket stadig ikke udelukker, at han mener det alvorligt med Kristus!

Men det er ikke denne unge mand, man lærer at kende i danskbogen. Der henvises i kommentaren *ikke* til hebræerbrevet. –

Den anden litterære allusion er meget mindre sikker. Hvis den findes er det i udtrykket "reen, brændende Kjærlighed" (D), og da til:

PAASKRIFT PAA EN KAFFEKANDE
Som Venskab, saa din Saft, du ædle Mokka Frugt,
Bør være reen og stærk og varm og umisbrugt.
(Ewald. SS IV 1791, s. 365 = SS V 1920, s. 212)

Hvis man synes om hentydningen, læser man "brændende" som svarende til "stærk og varm". Til givende får man da "umisbrugt" – som tvangsfrit glider ind i brevet, eftersom forfatteren ikke bruger denne fjerne kærlighed til andet end at drømme over ved en pibe tobak. Han frembyder derved et fristende eksempel på en af de affectationsformer som filosofen Poul Møller behandlede i en (uafsluttet) afhandling 1837: "Exempel paa den af Lyst til at behage sig selv udspringende Affectation er Phantasier over Planer til Virksomhed som man halv veed, man ei vil udføre." (Efterladte Skrifter II, 295). Men brevforfatteren er dog intet fuldkomment eksempel herpå, thi hans ironi afslører, at han selv indser sin "Uærlighed". Herved bliver han end kompleksere, thi ikke blot leger han med affecterne (som altså bliver affectation), men han ironiserer over sin leg. Den filistrose meditation ved piben er lige så meget en retorisk gestus som de foregående udbrud er det. (Og denne gestus genfindes forgrovet i 'En

dansk Students Eventyr', hvor "Jens Hansen" slår sig til ro under dynen i "næsten dyrisk Velvære", mediterende over frøken Sophies bryster).

Godtager man begge allusioner, har man altså først en vrængen af det højere ved brug af dets sprog til et trinlavere emne; den himmelske kærligheds sprog bruges for den jordiske kærlighed. Derefter har man vrængen af den jordiske kærlighed ved en sprogbrug, der alluderer til de blot sanselige nydelser: den romantiske elskede som nydelsesmiddel sat på trin med kaffe.

Det er tilstrækkeligt for vor analyse at man godtager den første allusion (hvad man pinedød også er nødt til!). Vor tolkning af afsenderens holdning bekræftes i øvrigt af et andet brev fra det selvsamme landlige ophold, hvori:

Du kan overhovedet tro, man bliver gyselig dydig ved at leve som en Anachoret [hellig eneboer] blandt Præster og Hollænderikøer. [hollænderi = mejeribrug]. Lig du ude paa Landet en Sommer, da skal du se, du bliver ogsaa skikkelig. (Her efter Vilh. Andersen [1]).

Vi må altså nødvendigvis slutte, at der ved udeladelsen af det her meddelte afsnit (Dy) er foretaget en drejning af brevets mening, hvorved Poul Møller fremstår – forvansket – som en moralist af højere orden og en person af mindre kompleksitet end den person, som brevets ægte form viser os. Da brevforvanskningen endvidere af de fornævnte grunde må anses for bevidst, kan vi med stor sandsynlighed sige at *her foreligger indoktrinering*.

"Af hvad?" vil man måske spørge.

"Af kristelig borger-moral" kunne man svare.

Denne morals forbindelse hos de socio-økonomiske system, hvorved magten fastholdes hos de befolkningslag, der indtil fornylig var eneleverandører af gymnasieelever (og stadig er hovedleverandører), ville næppe være vanskelig at påvise. Antydninger af forbindelsen findes allerede hos S. Kierkegaard. Her kan vi dog ikke gå ind i en sådan påvirkning.

Dansk bogens "Poul Møller" er karakteriseret ved flygtighed, men med en gryende, seriøs overbevisning om emotionernes artige underordning i et sjæleligt hierarki med kristelig top. Teksttraditionen hænger nok sammen med en tolkningstradition. Det er nok meningen, at dansklæreren med dette biografiske "dokument" ved hånden skal demonstrere "karaktertræk hos den unge Poul Møller" som dernæst underfuldt kan genfindes som "karaktertræk hos personen 'den krøllede Frits'" i Poul Møllers novelle, "En dansk Students Eventyr".

En sådan 'demonstration' er let at lave. Og ved den indoktrineres den naive biografismes tolkningsprincipper (i alt fald hvis læreren er tilstrækkelig ureflekteret).

Vi skal imidlertid til slutning påvise, at selv om man endog benyttede det uforfalskede brev til en sådan demonstration, ville denne være tvivlsom.

Vi anfører dertil et andet brev fra omtrent samme tid:

Hovedet i Veiret gamle tro Ven! det er endnu ikke Tid at være livstræt – naar plejer Du at hænge med Hovedet? Dit Brev om den ravgale og nictswürdige Verden og den nettede lille Baad, hvorpaa Du vilde glide ud af den jo før jo heller og tage mig med efter et Aars Tid, naar Huus- og Dynesorger gjorde mig gal i Hovedet, – det Brev har gjort mig melankolsk her i 2 Dage; men det skal Fanden være længer – nu er jeg lystig igen, og med Baaden har det god Tid; inden du seer dette Brev, har vi vel ogsaa Begge vexlet Humeur saa ofte, at vi hundrede Gange har været glade og vemodige, men hvad skader det? det giver Forandring i Spillet, og enten vi græde eller lee, er det dog en kostelig Ting med dette Liv, og jeg bander ikke denne Verden, den være saa ravgal som den vil – den er dog et stort poetisk Værk, og vi ville ikke forhutte os den selv ved at recensere den. Du er dog vel ikke blevet en gammel Mand? Du rider jo og farer omkring som sædvanlig, Du og Dine ere jo friske og vel, mig har Du jo paa Hylden og i Hjerteret, – men du har maaskee ingen Penge til Viin og Conjak, – det var rigtignok en forbandet Historie, men derfor bestiller Du dog ikke den nettede lille Baad – jo det er en net, den er jo hedensk ovenikjobet – og hvad rager den gamle Ulk Charon os kristne Folk? nei saa følg du hellere med mig og lad os flyve til Himmels paa den raske Hippogryf, naar han engang har afskyllet Støvet i Kedrons Strømme og svinger de lyse Cherubvinger mod det evige Lys.

Hvad der i den insinuerede traditionelle demonstration erklæres for et karaktertræk hos Poul Møller (og 'Frits'), findes i fuldt mål i *dette* brev. Men forfatteren er modtageren af Poul Møller-brevet, altså *B.S. Ingeman*. (Efter [7]; til Carl Luno; fra Rom, April 1819).

Det synspunkt, at emotionerne ikke skal tages for alvor, men "udnyttes", fremtræder i Ingemanns brev som en tydelig fortsættelse af 1700-tallets muntre kynisme; det er en emotionel libertinage, som borgerklassen efter bedste evne overtog fra adelen: "det giver Forandring i Spillet", verden er "et stort poetisk Værk", sorger kan udspringe af mangel på vin og konjak. Der er aldeles ikke tale om at stille emotionerne i et 'Højeres' tjeneste; det er ren æsteticisme. Det kristne moment – det ekvivokke hos Møller – fremtræder her humoristisk: det anstår sig ikke for kristne mennesker at ville transporteres i Charons hedenske fartøj (dvs: at ville begå selvmord!).

Det er karakteristisk for tekst- og tolkningstraditionen at den gyser tilbage for ekvivok omgængelse med de borgerlige værdier, fx med den kristne moral. Sligt spøger man ikke med i det borgerlige selskab. Og hvis de digteriske koryfæer har spøgt dermed, bør man åbenbart ikke gå af vejen for at pille lidt ved deres tekster. Til elevernes opbyggelse, dvs: indoktrinering. (Blot må man nu håbe at danskbogens tekst nu ikke ændres, thi så forsvinder jo en fortræffelig mulighed for progressiv indoktrinering!).

Eksemplet lader endvidere ane, hvor spinkelt grundlaget er under den 'psykologiske forfatterkarakteristik', baseret på (bl.a. forfalskede!) private dokumenter, hvorpå en i skoletraditionen gængs biografisk litteraturtolkning hviler.

Til yderligere tvivl om privatbrevene som kilde til etablering af en biografisk 'virkelighed', hvorved den digteriske illusionsverden (værkerne)

skulle kunne finde sin 'forklaring', må dét forhold mane, at det sidst citerede privatbrev har sine tydelige *litterære forbilleder*: Ewalds og Baggesens erindringsværker ("Levnet og Meeninger", "Labyrinthen"). Dette betyder, at også det private livssyn hos en (ung) forfatter bl.a. er et 'litterært' fænomen. Hos den ubegavede bliver det blot pral med lånte fjer, hos den begavede et spil med masker. Om den modnere (ældre) forfatter kunne man sige, at det private livssyn bl.a. er et 'litterært' fænomen, men nu med forfatterens *egne* illusionsværker som hovedkilden til livssynet.

Henvisninger.

- [1] Andersen, Vilhelm: Poul Møller. 1944³.
- [2] Bonniers lexicon, artiklen "Indoktrinering". Sthlm, 1964.
- [3] Borup Jensen: Kommentar til 5. Andet bind. 1961¹⁰.
- [4] Brask, Peter: Tekst og tolkning. (Under udarbejdelse. Denne artikel er et tillempet afsnit derfra).
- [5] Falkenstjerne & Borup Jensen: Håndbog i dansk litteratur. II. 1961¹².
- [6] Olsen, F. C.: Poul Møllers Levnet: i: Møller, Poul: Efterladte Skrifter. 1855–56.
- [7] Heise, V.: Breve til og fra Bernh. Sev. Ingemann. 1879.
- [8] Mosbech, Holger: Nytestamentlig Isagogik. 1946–49. (Side 562 ff).
- [9] Palm, Göran: Indoktrineringen i Sverige. Sthlm, 1968².

Taksigelse.

Jeg skylder *Jørgen Bonde Jensen* tak for, at han for nogle år siden gjorde mig opmærksom på afvigelsen mellem Møllers brev og optrykket i [5].